

IVAN GRAFENAUER: O TRUBARJEVEM PREVODU EVANGELIJEV.

Ali je Trubar »Novi Zakon« prevajal iz grščine?

V tem vprašanju še danes ni dovolj jasnosti, čeprav je že I. Polovič v Trubarjevem Zborniku (Z. S. M., X, 1908, str. 59) mimogrede povedal, da se Trubar tesno oklepa Luthrovega teksta.

Vzrok nejasnosti je Trubar sam.

Pred nami stoji namreč več njegovih izjav, ki niso medseboj v soglasju. V eni namreč trdi, da je prevajal iz grškega, v drugih pa o tem molči, ali pa navaja dejstva, ki tej izjavi naravnost ugovarjajo.

V »Predgovoru« svoje knjige »Ta evangeli svetiga Matevsha« (1555) piše namreč Trubar o sebi: »... de mi (namreč Vergerij in Trubar) uletim nashim preurazhenu smo ueden imeili pred febo, ta praui ftudeniz tiga Nouiga Testamenta, kir ie Gershki pilfan, rauen tiga smo mi tudi gledali na tu preurazhene tih nouih inu ftarih vuzhenikou, kateri fi (m. lo) ta nou Testament is tiga Gerskiga Iefika vta Latinski, Nemshki inu vlashki preobernili, Ner vezh pag na Erasrou Roterodamou nou Testament, htimu lo nom nega annotationes fylnu pomagale.«¹

Trubar naj bi bil torej prevajal iz grščine in primerjal še razne prevode, latinske, nemške in laške. Za tistega, kdor pozna Trubarjev jezik in slog ter je le nekoliko pogledal tudi v Luthrove spise, je ta trditev kaj malo verjetna.

In cela vrsta Trubarjevih izjav potrjuje ta dvom. V prvi vrsti tisto, kar govori o pričetku svojega prevajateljskega dela v nemškem predgovoru svoje knjige »Ta prvi deil tiga Noviga Testamenta« (1557). Tam pravi namreč, da ga je Vergerij silil k temu delu, da se ga je pa branil zato, ker ne pozna hebrejsko niti črke, grško pa

¹ Ta evangeli svetiga Matevsha, sdai pervizh vta Slovanski Iefig preobernen ... 1555, list A3. — Prim. Sket, Slovstvena čitanka, II. izd., str. 57. — Erazem Rotterdamski, ki ga Trubar na tem mestu navaja kot vir, je izdal prvič l. 1516. v Baslu in pozneje še večkrat grški »Novi Zakon« z latinskim, humanistično prirojenim prevodom in z racionalističnimi opomnjami; Erazem Rotterdamski je bil prvi, ki je na Nemškem obrnil zanimanje izobražencev na grško pisani izvirnik »Nove Zaveze«, in šele na tej znanstveni podlagi je bil mogoč Luthrov nemški prevod, ki v jezikovnem oziru brez dvoma kaže velik napredek, čeprav ni ne prvi, ne brezhiben.

da ne zna dobro brati.¹ — Dočim bi človek po tem mestu smel še sklepati, da je Trubar le znal grško brati in da je tudi jezik morda razumel, pravi isti predgovor nekoliko pozneje popolnoma jasno, da Trubar ni znal ne hebrejsko, ne grško.²

Isto potrjuje tudi Trubarjeva korespondenca. V pismu z dne 13. septembra 1555 se namreč Trubar obrača do Heinricha Bullingerja v Zürichu z namenom, da bi dobil denarne podpore za svoja literarna podjetja in mu obenem pripoveduje, kako da se je lotil slovenskega prevoda »Novega Zakona«. Vergerij da mu je tisto leto silno prigovarjal, naj bi iz latinskega in nemškega jezika »Novi Zakon« prevedel v slovenščino; on pa da ni hotel o tem nič vedeti, ker ne zna ne grški, ne hebrejski. Šele ko mu je to delo naložila cela (luteranska) cerkev njegove domovine, se je lotil dela in ko je zgotovil prevod Matevža, ga je Vergerij silil, naj ga da hitro v tisk.³

Iz grščine torej Trubar gotovo ni mogel prevajati, ker tega jezika ni znal.

Prevajal je torej, kakor moremo soditi po tem pismu, »iz latinščine in nemščine«; Trubarjevo pismo (Bullingerju) z dne 13. marca 1557 omenja tudi laščino in se v tem oziru sklada s predgovorom »Evangelja sv. Matevža« iz l. 1555., ki omenja (razen grščine) tudi te tri

¹ Dem Herrn Vergerio ... hab ... auff dise weiß geantwortet. Ich kenne kein Hebreischen Buchstaben, Griechisch kann nicht wol lesen, welche zwo Sprachen einem jeden, der die Bibel dolmetschen wil, zur forderst von nötten seind, das er sie wol vnd grundtlich verstehe. O. c., Teutsche Vorred, list a iiij. — Besedilo v Kopitarjevi slovnici (1808) in (po njej) v Sketovi Slovstveni čitanki (II. izd., str. 60, op., I. izd., str. 374) je nekoliko samovoljno prikrojeno.

² ... ich hab mit diser Teutschen Vorred wollen mäniglich geben zuouersten, auß was doch vrsachen vnd bewegungen, ich, der weder Hebreisch noch Griechisch kan, mich dises dolmetschens hab vnderstanden O. c., b. iiij.

³ Der Herr Vergerius ... hat dits jar vill mit mir gehandelt, damit mich unterstuende aus latein und teutsch das neu testament in die windisch sprach zu verdolmetschen, welches ime, nachdem mich untüglich, dieweil griechisch noch hebräisch nicht khan, erkhen, abgeschlagen, bis mir von der ganzen khirchen meines vatterlandes ist auferlegt. Und als ich Mattheum allein het vertirt, hat den der h. Vergerius von stunden wollen druckhen lassen von wegen etlicher ursachen ... Elze, Primus Trubers Briefe, Tübingen 1897, str. 20 - 21.

jezike, latinski, nemški in laški. V tistem pismu hvali namreč Trubar laški prevod »Svetega Pisma« (menda pač novega zakona), ki mu ga je iz Züricha po-lal neki Bernhard iz Siene (Ochino), da mu je zelo všeč, in mu je pri delu zelo v korist; laški da zna iz Trsta, kjer ga je vzgajal škof Bonomo; zdaj ta jezik sicer nekoliko težko govori, a pisanega in govorjenega razume zelo lahko.¹

V že znanem nemškem predgovoru iz l. 1557. pa pove Trubar še več. Pritožuje se namreč, kako je težko prevajati, ko mora imeti pri delu zmeraj dva latinska, dva nemška in en laški Novi Zakon, zraven pa še hrvaški misal, ki je pred kratkim izšel v Benetkah z latinskimi črkami (glagolice Trubar ni znal). In preden pregleda vsako besedo v teh prevodih in zraven še opomnje Erazmove in druge komentarje, se izgubi dosti časa.² — Tako skrbno, kakor se tukaj hvali, Trubar ni delal, kakor bomo ob besedilu samem videli,³ pač pa je mesto važno, ker našteva vse Trubarjeve vire.

O načinu Trubarjevega dela pa dobimo zanesljivejše podatke, nego je to mesto, zopet v Trubarjevi korespondenci. V svoji pritožbi proti Stjepanu Konzulu, ki jo je Trubar 4. novembra 1561 poslal Ungnadu o priliki prepira radi hrvaških luteranskih glagolskih knjig (tiskali so jih v Ungnadovi tiskarnici v Urahu na Württemberskem), pravi Trubar med drugim: Ko sem prišel včeraj v tiskarnico, sem slišal neko besedo, ki ni bila prav prevedena, in sem dejal, naj prevaja (Konzul) tako, kakor sem jaz po

Luthru in drugih prav prevedel.¹ Luther torej mu je glavni vir, drugi so mu samo nekako postrani v pomoč.

S tem pismom se sklada tudi poročilo, ki ga je poslal Vergerij 9. februarja 1555 vojvodi Kristofu Württemberskemu, da je Trubarja nagovarjal, naj bi prevedel »Novi Zakon« na slovenski jezik; sledil naj bi prevodu Luthrovemu, potem pa naj bi delo primerjali tudi z drugimi prevodi.² Temu ne nasprotuje, če se pozneje Vergerij hvali, kako je prevajatelj (prevajal je le Trubar sam) zalagal s prevodi, ki so po mnenju pobožnih mož najboljši;³ Trubar jih je rabil mimogrede poleg Luthra, ki je bil temelj slovenskemu prevodu.

Kako so mu ti prevodi služili, to nam nekoliko pojasnjuje Trubarjevo priznanje v Nemškem predgovoru iz l. 1557., da namreč nemščine ne zna posebno dobro.⁴ To pač ne bo veljalo za nemščino kot občevalno narečje,⁵ pač pa za Luthrov pisni jezik, ki mu je delal v posameznih slučajih brez dvoma težave; saj vemo, da so dodajali južnonemški tiskarji svojim ponatiskom Luthrovega prevoda Svetega pisma v prvem času (l. 1522—1532) posebne besednjake, v katerih so razlagali južnim Nemcem neznane Luthrove srednenemške besede.⁶ Drugi pripomočki so mu služili v prvi vrsti (nikakor pa ne samo) za točnejše razumevanje Luthrovega prevoda, ki mu je bil najbolj avtoritativen tekst, mnogo bolj seveda od vseh katoliških,

¹ Porro rogo tuam pietatem, ut me fideliter commendes tuis symmistis, collegis et fratribus, praecipue tum domino Bernhardo de Senis (t. j. iz Siene), et dicas si, quod illa translatio italica, quam nuper a quodam italo Geneve factam, mihi apprime placet et me multum juvat in mea versione schlavica, cum peroptime sicuti germanicam vel latinam intelligo. Nam Tergesti ab episcopo Petro Bonomo docto et viro piissimo sum a teneris annis educatus . . . Illic Tergesti didiceram linguam italicam; licet eam nunc difficulter loquor, attamen cum illam lego sive audio intelligo facillime. Elze, o. c., str. 27—28. — Prevod, ki ga Trubar omenja, utegne biti Bruciolijev. O. c., str. 27, op. 12.

² Vnd nach dem mein dolmetschen gehet langsam von stat, von wegen meines schwären Predigampts, dem ich zuoforderst außwarten muoß. Vnd das ich im dolmetschen alweg zwey Lateinisch, zwey Teutsch vnd ein Wälsch neu Testament, Item ein Croatisch Meßbuch, wölches newlich zur Venedig mit Lateinischen Buochstaben gedruckt worden, vor mir muoß haben, vnd ehe ich ein jedliches wort, insonderheit einer jeden Translation, auch die Annotationes Erasmi, vnd andere Commentaria darüber besihe vnd erwege, wölcher Translation ich volgen soll, mit dem gehet vil zeit hin. O. c. list b ij.

³ Gl. tudi Elze, o. c., str. 148, kjer pravi Trubar: »... dollmetschen dem, der die sprachen kan, ist kain arbeit,« kar ne priča o veliki vestnosti pri delu.

¹ ... alls ich gestern in die truckherei kam, hört ich ain wort, daz nicht recht verdollmetscht war, sprach ich, er soll dollmetschen wie ichs dem Luthero unnd andern nach recht verdollmetscht hab. Elze, o. c., str. 149.

² »... monebam illum ipsum ministrum (t. j. Trubarja), quo pacto procedere deberet in negotio versionis in linguam Sclavicam, ut scilicet Martini Lutheri versionem sequeretur, donec conferremus cum aliis versionibus...« Gl. E. v. Kausler und Th. Schott, Briefwechsel zwischen Cristoph, Herzog von Württemberg und P. P. Vergerius (Bibliothek des liter. Vereines in Stuttgart, CXXIV.) Tübingen 1875, str. 92 sl. — Prim. LMS. za 1881, str. 134.

³ »... cogor dies noctesque in textu ipsius evangelii laborare, videlicet, ut possim subministrare his, qui laborant vertendo Novum Testamentum in linguam Slavicam, ex multis eas versiones, quae iudicio piorum habentur meliores.« Briefwechsel, str. 93. — LMS. za 1881, str. 134.

⁴ »... In der Teutschen sprach (die ich nicht sonderlich wol kan) ... O. c., list b iij.

⁵ Za to velja, kar piše Trubar Bullingerju (13. marca 1557, da razume laško prav dobro (peroptime), kakor nemško in latinsko. Elze, o. c., str. 27 in zgoraj.

⁶ Gl. Fr. Kluge, Unser Deutsch, Quelle und Meyer, Leipzig, 1907, str. 53—54. Da si Trubar res ni bil zmeraj na jasnem, razvidimo iz mesta Matth. 5, 22, kjer je izraz »des hellischen Fewrs« prevedel »plamenskiga (m. peklen-skiga) ognja«.

bodisi latinskih, laških ali hrvaških; saj je bil Luthrov prevod po Luthrovih izjavah prirejen po originalu in boljši še celo od Hieronimove Vulgate. Originala pa Trubar ni mogel porabiti, ker — grščine znal ni. To nam potrjujejo vsi ti dokumenti, ki enoglasno nasprotujejo oni prvi (in edini) besedi v predgovoru »Evangelija sv. Matevža«, ki trdi, da je Trubar prevajal iz originalnega grškega teksta.

Isto govore tudi teksti sami. Ti namreč pravijo jasno in določno: Trubar je prevajal po Luthrovem prevodu. Na nekaterih mestih pa se je približal nekoliko bolj Vulgati, kjer se mu je zdel Luthrov prevod presvoboden; nekatera mesta je prevedel nekoliko po Luthru, nekoliko po Vulgati. Ostanke pa še čisto majhen ostanek, kjer se je držal Trubar morda drugih virov, ki jih bo pa treba še natančneje preiskati, v prvi vrsti Bullingerjevo izdajo Biblije (»Die gantze bibel«, Zürich 1559), ki jo je Trubar kot drugi nemški prevod imel v rokah,¹ Erazma Rotterdamskega latinski prevod, ki bo pač drugi Trubarjev latinski vir, ter Erazmove opomnje in Ant. Bruciolijev laški prevod. Določiti se bo moralo seveda tudi, ali je rabil tudi schiavetto (cerkvenoslovenski misal hrvaške recenzije, tiskan v latinici), kakor pravi v Nemškem predgovoru iz l. 1557. To bo pa treba obravnavati na drugem mestu.

Zanimivo bi bilo tudi zasledovati vzroke, zakaj je Trubar v predgovoru »Evangelija sv. Matevža« l. 1555. zapisal neresnico, da je »u letim preurazhenu« imel »pred sebo ta praui študeniz tiga Nouiga Testamenta, kir ie Gershki piffan.« Mislim, da je bil glavni povod zato ugled Luthrove umetnosti prevajanja. Znano je, da je bil Luther silno ponosen na svoj prevod Svetega pisma, da je zmeraj poudarjal svoje zasluge, da je prevajal iz grškega, ozir. hebrejskega jezika. Celó nasproti Hieronimovi Vulgati pravi ponosno, da ima v njegovem (Luthrovem) prevodu nemški jezik boljšo Biblijo nego je latinska, in se sklicuje pri tem na pričevanje bralcev.² Da ima Hieronimov pre-

¹ Trubar Bullingerju dne 20. decembra 1557: »Traduxi etiam illud compendium et scopum totius sacre scripturae ex vestris bibliis...«, to je iz Bullingerjeve izdaje. Elze, o. c., str. 33.

² Ich aber, wie wol ich mich nicht rhumen kan, das ich alles erlanget habe, thar (NB. getraue mich) ich doch das sagen, das disse deutsche Bibel, liechter und gewisser ist an vielen ortten denn die latinische (NB. Vulgata), das es war ist, wo die drucker sie mit yhrem vnvleys (NB. Unfleiß) nicht verderben, hat gewislich hie die deutsche sprach eyn bessere Bibel denn die latinische sprache, des beruff ich mich auff die leser. (Vorrede auff das Alte Testament.) — Dr. Mart. Luthers Bibelübersetzung nach der letzten

vod menda več napak kot pa njegov, trdi Luther še na drugih mestih,¹ kar pa seveda ni res.²

To je bil vzrok, da se je Trubar v začetku branil prevzeti slovenski prevod Novega zakona, češ da ne zna ne grškega, ne hebrejskega jezika.³ Iz istega razloga se je pa menda tudi v predgovoru sramoval priznati manjšo vrednost svojega prevoda, ker ni bil zgotovljen po Luthrovih načelih. In zapisal je neresnico. Napeljal ga je pa k temu bržkone ničemurni P. P. Vergerij; pozneje namreč, ko Vergerij ni več kumoval Trubarjevemu delom, je postal Trubar odkritosrčnejši in se ni več bahal z grščino, ki je ni znal.

* * *

V naslednjem hočem priobčiti nekaj mest iz Trubarjevega prevoda evangelija sv. Matevža po izdaji iz l. 1555. (pod črto so izpremembe v izdaji l. 1557.) in jih primerjati z grškim tekstom, z Vulgato in z Luthrom. Iz evangelija sv. Matevža sem jih izbral zato, ker Trubar ravno v predgovoru svojega prevoda tega evangelija trdi, da je prevajal iz grškega jezika, dočim v poznejših izdajah tega ne pravi več. Naj se torej ob Matevžu vidi neresničnost njegove trditve. Kajti odvisnost od Luthra je popolnoma jasna in jo zasledujemo lahko do najneznatnejše malenkosti, večinoma sta še stava besed in zgradba stavkov ista kot pri Luthru. Če bi bil prevajal Trubar res iz grščine, bi bil njegov prevod mnogo bolj odgovarjal duhu slovenskega jezika, tako pa je Trubar le prečesto prevajal čisto suženjski ter je natezal ubogo slovenščino na prokrustovsko posteljo pristno nemške frazeologije Luthrove. O tisti skrbnosti, ki mu jo na podlagi »Nemškega predgovora« iz l. 1557. prisoja n. pr. dr. Ivan Prijatelj v svoji panegirični brošuri »O kulturnem pomenu slovenske reformacije« (str. 41), pisani v prezaupni veri v izjave naših luteranskih pisateljev, ne najdemo v Trubarjevem prevodu mnogo sledov; izjeme so zelo maloštevilne. Deloma to Trubar v »Nemškem predgovoru« iz l. 1557. sam priznava, ko se opravičuje, da časih kake besede ni prevedel v prvotnem pomenu bodisi radi revščine slovenskega jezika, bodisi da dotične besede ni poznal ali pa da mu ravno **tačas**

Originalausgabe kritisch bearbeitet von Dr. H. E. Bindseil und Dr. H. A. Niemeyer, VII. Theil. Halle, Cansteinsche Bibel-Anstalt 1855, str. 315.

¹ Prim. Luther von H. Grisar S. J. III. Bd., Freiburg im Breisgau 1912, Herdersche Verlagshandlung, str. 450, pa tudi str. 449—452.

² Luther von H. Grisar S. J., III. Bd., str. 432 sl.

³ Gl. Elze, o. c., str. 20.

ni prišla v spomin.¹ To zadnje je brezdvomen dokaz za — netemeljito delo: dollmetschen dem, der die sprachen kan, ist kain arbeit.²

Za lažjo orientacijo so tiskana v Trubarjevem tekstu tista mesta, ki ne odgovarjajo grškemu Novemu Zakonu, ozir. Vulgati, pač pa Luthrovemu prevodu, z ležečimi črkami, istotako dotična mesta v Luthrovem besedilu. Mesta pa, kjer se

¹ Das ich aber etlich Wörter hab improprie verdollmetscht, geschieht... auß mangel der Windischen wörter, oder es mag auch sein, das ich dieselbig nicht kont, oder villeicht **dazuomal** in mein gedechtnuß nicht sind kommen. O. c., Teutsche Vorred, c ij.

² Prim. še Nemški predgovor (1557) list b ij: »...het ich auß beuelch des Herren Vergerii den Matthäum Euangelisten in einer eil verdollmetscht.

Trubar od Luthra loči, so tiskana razprto; če se je na dotičnih mestih držal Vulgate, so tiskana razprto tudi dotična mesta.¹

¹ Grški tekst je tiskan po izdaji »Novum testamentum graecae recensiois Tischendorfianae ultimae textum... Oscar de Gebhardt. Ed. stereot. nona, Lipsko, B. Tauchnitz 1912. V okroglem oklepaju sem dodal, kar ima izdaja Fried. Brandscheida (Novum Testamentum graece et latine, Herder, Breisgau 1906), po izdaji Tregellessa, oziroma Westcotta in Horta, več besedila, v oglatem, kar ima drugače. — Tekst Vulgate je tiskan po cerkveno potrjeni izdaji, Trubarjevo besedilo je iz knjige »Ta evangeli svetiga Matevsha...« iz l. 1555., Luthrov prevod pa je pretiskan iz kritične izdaje »Dr. Martin Luthers Bibelübersetzung nach der letzten Originalausgabe, kritisch bearbeitet von Dr. Heinrich Ernst Bindseil... und Dr. Hermann Agathon Niemeyer... VI. Theil, Halle, Canstein'sche Bibel-Anstalt 1854.

Teksti:

Matth. II. 13—18.

Grški Novi zakon.	Vulgata.	Trubar.	Luther.
13. Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου φάνεται κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσήφ λέγων· ἐγερθεὶς παραλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεύγε εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἔσθι ἐκεῖ ἕως ἂν εἶπω σοί· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὸ παιδίον τοῦ ἀπολέσαι αὐτό.	13. Qui cum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem eius, et fuge in Aegyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes quaerat puerum ad perdendum eum.	13. Kadar so pag oni bili prozh vlekti, Pole, ta Angel tiga Gofpudi se prikashie Ioshifu vtih saneh, inu prau, Vltani inu ufami gfebi tu deite inu nega mater, inu befshi vto Egiptouo deshelo, inu oftani tamkai, dotle ielt tebi po-ueim, Sakai htimu pride, de Erodeshe bode iskal tu deite, tu istu pogubiti.	13. Da sie aber hin weg gezogen waren, da erschien der Engel des HERRN dem Joseph im trawm, vnd sprach, Stehe auff, vnd nim das Kindlin vnd seine Mutter zu dir, vnd fleuch in Egyptenland, vnd bleib alda, bis ich dir sage. Denn es ist fur handen, das Herodes das Kindlin suche, das selb vmb zu bringen.
14. ὁ δὲ ἐγερθεὶς παρέλαβεν τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ νυκτός, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον,	14. Qui consurgens accepit puerum, et matrem eius nocte, et secessit in Aegyptum:	14. Inu on vltane tar vflame gfebi tu deite inu nega mater po nozhi, inu beshi uto Egiptouo deshelo,	14. Vnd er stund auff, vnd nam das Kindlin vnd seine Mutter zu sich, bey der nacht, vnd entweich in Egyptenland,
15. καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τῆς τελευτῆς Ἡρώδου· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· εἰς Αἴγυπτον ἐκάλισα τὸν υἱόν μου.	15. Et erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem: Ex Aegypto vocavi filium meum.	15. inu tukai oftane do Erodesheue Imreti. De se ie dopelnilu, kar ie bilugouorienu od Gofpudi skulitiga preroka, kir prau, Is Egiptalef muiga linu poklizal.	15. und bleib alda, bis nach dem tod Herodis. Auff das erfüllet würde, das der HERR durch den Propheten gesagt hat, der daspricht, Aus Egypten hab ich meinen Son geruffen.
16. Τότε Ἡρώδης ἰδὼν ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυρώθη λίαν, καὶ ἀποστείλας ἀνείλεν πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκριβώσεν παρὰ τῶν μάγων.	16. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus eius a bimatu et infra secundum tempus, quod exquisierat a Magis.	16. Kadar pag Erodeshe uidi, de ie on od tih Modrih bil obnorien, se fylnu referdi, inu poshle te sholnerie, pufi pohyti vtim Betleemu vle otroke, inu kar ie nih bilu po vlehe Betleemilkih kraihi, kir fo po duei leti oli ofdolai Itari bili, po tim zhafu, kateri ie on bil ffliifom iIprashal od tih Modrih.	16. Da Herodes nu sahe, Das er von den Weisen betrogen war, ward er seer zornig, Vnd schicket aus, vnd lies alle Kinder zu Bethlehem tödten, vnd an jren gantzen Grentzen, die da zwey jerig vnd drunten waren, Nach der Zeit, die er mit vleis von den Weisen erlernet hatte.
17. τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου λέγοντος·	17. Tunc adimpletum est, quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem:	17. Tedai ie napelnenu, kar ie bilu gouorienu od tiga preroka Jeremiafa, kir prau.	17. Da ist erfüllet das gesagt ist von dem Propheten Jeremia, der da spricht,

Ta pervi deil tiga Noviga Testamenta (1557). Variante: II. 13. ufami] vfami — gfebi] kfebi — befshi] beshi — 14. gfebi — kfebi — uto] vto — 15. tukai] ondukai — dopelnilu] dopelnilu — finu] fynu — 16. uidi] vidi — ffliifom] sliifom — 17. napelnenu] napolnenu.

18. φωνή ἐν Ῥαμᾷ ἤκούσθη, κλαυθμός καὶ ὄδυρος πολὺς, Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελεν παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσὶν.

18. Vox ex Rama audita est ploratus, et ululatus multus: Rahel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt.

18. Na tih Gorah le ie ena ftyma slishala, veliku klaguane, plazh tar yok. Rahel le plazhe po luhi otrucih (!), inu le ne pusti potroshtati, fakai nih nei.

18. Auff dem Gebirge hat man ein geschrey gehöret, viel klagens, weinens vnd heulens. Rahel beweinet jre Kinder, vnd wolt sich nicht trösten lassen, Denn es war aus mit jnen.

Matth. V. 17—26.

17. Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι ἀλλὰ πληρῶσαι.

17. Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut prophetas: non veni solvere, sed adimplere.

17. Vi ne imate meniti, de fim ielt preshal, to poltauo oli te preroke refgiati, jest ne fem preshal refgiati, temuzh de napelnim,

17. Ir sollt nicht wehnen, das ich komen bin, das Gesetz oder die Propheten auffzulösen, Ich bin nicht komen auffzulösen, sondern zu erfüllen.

18. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται.

18. Amen quippe dico vobis, donec transeat caelum et terra, iota unum, aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant.

18. fakai rifniznu ielt vom poueim, dotle tu nebu inu ta femla le ne refdei, ner ta manshi pushtab oli zherka od poltaue le ne refdei, dotle vle fturienu bode.

18. Denn ich sage euch warlich, Bis das Himel vnd Erde zurgehe, wird nicht zurgehen der kleinst Buchstab, noch ein Tütel vom Gesetze, bis das es alles geschehe.

19. ὅς ἐάν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ὅς δ' ἂν ποιῇ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

19. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno caelorum: qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno caelorum.

19. Kateri tedai eno is le-tih nermanshih lapuuid gori refueshe, inu te ludi taku bode uuzhil, ta bode ner manshi imenouan utim nebeskin kra-leuftvi, kateri pag fturi inu uuzhi, ta bode uelik imenouan unebeskim kra-leuftvi.

19. Wer nu eines von diesen kleinsten Geboten aufflöset, vnd leret die Leute also, Der wird der kleinst heissen im Himelreich. Wer es aber thut vnd leret, Der wird gros heissen im Himelreich.

20. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι ἐάν μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλείον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσελθῇτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

20. Dico enim vobis, quia nisi abundaverit iustitia vestra plus quam Scribarum, et Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum.

20. Sakai ielt uom poueim, Aku uasha prauiza obilneshi ne bode koker ie tih Pifarieu inu Farifeiou, taku vi utu nebesku kra-leustu ne pridete.

20. Denn ich sage euch, Es sey denn ewer Gerechtigkeit besser, denn der Schriftgelerten vnd Phariseer, So werdet jr nicht in das Himelreich komen.

21. Ἦκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐ φονεύσεις· ὅς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει.

21. Audistis quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio.

21. Vi fte slishali de ie htimftarim rezhenu, Ne vbyai, kateri pag ubye, ta ie delshan tiga obfoiena.

21. Ir habt gehört, das zu den Alten gesagt ist, Du sollt nicht tödten, Wer aber tödtet, Der sol des Gerichts schuldig sein.

22. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει· ὅς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ῥαχά [B. Ῥαχά], ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὅς δ' ἂν εἴπῃ μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

22. Ego autem dico vobis: quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca: reus erit consilio. Qui autem dixerit, fatue: reus erit gehennae ignis.

22. Ielt pag vom poueim, kateri le fuiem bratom ferdi, ta ie delshan tiga obfoiena, kateri pag knega bratu prau, Raha, ta ie tiga fuetunane delshan, kateri pag prau, ti Norez, ta ie delshan tiga plamenskiga ognna.

22. Ich aber sage euch, Wer mit seinem Bruder zörnet, Der ist des Gerichts schuldig, Wer aber zu seinem bruder sagt, Racha, der ist des Rats schuldig. Wer aber sagt, du Narr, der ist des hellischen Fewrs schuldig.

23. ἐάν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ κεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ,

23. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te:

23. Satu kadar ti tui dar na ta Altar offruiesh, inu tukai spomenish, de tui brat ima nekai fubper tebe,

23. Darumb, wenn du deine Gabe auff den Altar opferst, vnd wirst alda eindenken, Das dein Bruder etwas wider dich habe,

24. ἄρας ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου

24. Relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius

24. taku pusti tukai per Altariu tui dar, inu puidi

24. So las alda fur dem Altar deine Gabe, vnd gehe

V. 17. refgiati] refdiati (bis) — napelnim] napolnim — 18. rifniznu] rifnizhnu — vom] uom — vle] ufe — 19. nermanshih] ner manshih — nebeskin] nebeskim — 20. vi] ui — 21. vbyai] ubyai — delshan tiga obfoiena] to prauo lapadel — 22. vom] uom — delshan tiga obfoiena] lapadel to prauo — fuetuane] uelikiga fuita — delshan] dolshan (bis).

καὶ ὑπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

25. Ἦσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχὺ ἕως ὅτου εἴ μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκῇ· μήποτε σε παραδῶ ὁ ἀντίδικός σου τῷ κριτῇ καὶ ὁ κριτὴς (σε παραδῶ B.) τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ εἰς φυλακὴν βληθῇσῃ.

26. ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην.

reconciliari fratri tuo: et tunc veniens offeres munus tuum.

25. Esto consentiens adversario tuo cito dum es in via cum eo: ne forte tradat te adversarius iudici, et iudex tradat te ministro: et in carcerem mittaris.

26. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.

poprei *se sprau* i tuim bratom, inu potle pridi tar offrai tui dar.

25. Bodi dobreuole i tuim lupernikom hitru, dotle li shnim na tim potu, de tebe ta Supernik timu Rihtariu zhes ne da, inu ta Richtar tebe *potle* zhesda timu hlapzu, inu bosh uershesh vto keho.

26. Sa rifnizo ielt tebi poeum, od tot ti uunkai ne pridesh, dotle ti *tudi platish* to pusledno *shkufizo*.

zuor hin, vnd *versüne dich* mit deinem Bruder, vnd als denn kom vnd opffer deine Gabe.

25. Sey wilfertig deinem Widersacher bald, die weil du noch bey jm auff dem wege bist, Auff das dich der Widersacher nicht *der mal eins* vberantworte dem Richter, vnd der Richter vberantworte dich dem Diener, vnd werdest in den Kercker geworffen.

26. Ich sage dir warlich, Du wirst nicht von dannen eraus kommen, bis du *auch* den letzten heller bezallest.

Matth. VIII. 1—4.

1. Καταβάντι δὲ αὐτῷ [B. καταβάντος δὲ αὐτοῦ (TH)] ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί.

2. καὶ ἰδοὺ λεπρὸς προσελθὼν [B. ἐλθὼν] προσεκύνει αὐτῷ λέγων· κύριε, ἐάν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι.

3. καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἤψατο αὐτοῦ (ὁ Ἰησοῦς B.) λέγων· θέλω, καθάρισθι, καὶ εὐθέως ἐκαθαρίσθη [ἐκαθαρίσθη B.] αὐτοῦ ἡ λέπρα.

4. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὅρα μὴ δεῖν εἰπεῖν, ἀλλὰ ὑπαγε σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ καὶ προσένεγκον τὸ δῶρον ὃ προσέταξεν Μωϋσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

1. Cum autem descendisset de monte, secutae sunt eum turbae multae.

2. Et ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare.

3. Et extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens: Volo. Mundare. Et confestim mundata est lepra eius.

4. Et ait illi Iesus: Vide, nemini dixeris: sed vade, ostende te sacerdoti, et offer munus, quod praecepit Moyses, in testimonium illis.

1. Kadar on pag is gore doli gre, la nim gredo ueliku ludi.

2. Inu pole, en gobouez pride, inu nega pomoli tar prau, Gofpud, aku hozhes, ti moresh *dobru* mene ozhifiti.

3. Inu Iesus iftegne luio roko, le nega dotakne inu prau, ielt hozho, bodi ozhifitshen. Inu lidaici (!) *ie on zhi* ftzhen bil od fuih gob.

4. Inu Iesus prau knemu, Gledai nekomer ne pouei, temuzh poidi *inu* le iskashi timu faryu, inu offrai ta dar, kateri ie Moises fapouedal kani prizhi zhes nee.

1. Da er aber vom Berge her ab gieng, folgte jm viel Volcks nach.

2. Vnd sihe ein Aussetzger kam, vnd betet jn an, vnd sprach, HERR so du wilt, kannstu mich *wol* reinigen.

3. Vnd Jhesus strecket seine Hand aus, rüret jn an, vnd sprach, Ich wils thun, sey gereinigt, Vnd als bald ward er von seinem aussatz rein.

4. Vnd Jhesus sprach zu jm. Sihe zu, sags niemand, Sondern gehe hin, vnd zeige dich dem Priester, Vnd opffere die gabe, die Moses befohlen hat, zu einem zeugnis vber sie.

Matth. XXVI. 30—35.

30. Καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν.

31. τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἡμέρᾳ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. γέγραπται γάρ· πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποιμένης.

32. μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναι με πρόξῳ ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

33. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· εἰ πάντες σκαν-

30. Et hymno dicto, exierunt in Montem oliveti.

31. Tunc dicit illis Iesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.

32. Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galilaeam.

33. Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes

30. Inu kadar fo oni te Hualnopeifan bili rekli, gredo oni vunkai na ta hrib tih Olik.

31. Tedai prau Iesus knim, Vletei nozhi le bote vfi na mano fmotili, Sakai onu ie piflanu, ielt bom vdaril tiga Paltyria, inu te ouce (!) tiga kardela le refteko.

32. Anpag kadar gori vltanem, ielt hozho poiti pred vami vto Galileo.

33. Peter pag odgouori, inu prau knemu, Tar aku le oni

30. Vnd da sie den Lobgesang gesprochen hatten, giengen sie hinaus an den Oleberg.

31. Da sprach Jhesus zu inen, In dieser nacht werdet jr euch alle ergern *an mir* Denn es stehet geschrieben, Ich werde den Hirten schlagen, Vnd die Schafe der herde werden sich zerstreuen.

32. Wenn ich aber *auff* erstehe, wil ich fur euch hin gehen in Galilean.

33. Petrus aber antwortet, vnd sprach zu jm, Wenn sie

V. 25. dobreuole] dobre uole — Richtar] Rihtar — vto] uto — 26. tudi platish] ne platish tudi. — VIII. 1. ueliku] v'eliku — 2. pomoli] moli — 3. zhi ftzhen] ozhi ftzhen — 4. nekomer] ne komer. — XXVI. 30. na ta hrib tih Olik] hti Oliski Gori (Nb. an den Oleberg). — 31. vfi] uli — vdaril] udaril — 32. vltanem] uftanem — vto] uto.

δαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ οὐ-
δέποτε σκανδαλισθήσομαι.

34. ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς·
ἀμὴν λέγω σοι ὅτι ἐν ταύτῃ
τῇ νυκτὶ πρὶν ἄλλέκτορα φω-
νῆσαι, τρεῖς ἀπαρνήσῃ με.

35. λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος·
καὶ δέη με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν,
οὐ μὴ σε ἀπαρνήσομαι. ἐμοὶ ὡς
καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εἶπον.

scandalizati fuerint in te, ego
numquam scandalizabor.

34. Ait illi Iesus: Amen
dico tibi, quia in hac nocte
antequam gallus cantet, ter
me negabis.

35. Ait illi Petrus: Etiam si
oportuerit me mori tecum,
non te negabo. Similiter et
omnes discipuli dixerunt.

vli imotio na tebi, *taku se vfaí*
ieft nezho imotiti,

34. Iesus pravi knemu,
Rifnizhnu ieft tebi poueim,
De preden ta Petelin vletei
nozhi lapoye, ti bosh mene
trikrat fatayl.

35. Petrus pravi knemu,
Inu kadar bi ieft moral ltebo
vmreti, taku ieft nezho tebe
fatayti. Glih taku lo tudi ty
logri vli gialí.

auch alle sich an dir ergerten,
So wil ich doch mich nimer
mehr ergern.

34. Jhesus sprach zu jm,
Warlich ich sage dir, In die-
ser nacht, ehe der Hane kre-
het, wirstu mich drey mal ver-
leugnen.

35. Petrus sprach zu jm,
Vnd wenn ich mit dir sterben
müste, So wil ich dich nicht
verleugnen. Des gleichen sagten
auch alle Jünger.

XXVI. 34. vmreti] umreti — 35. gialí] dialí.

PAVEL PERKO: MOŠKO IN ODLOČNO.

Ali je mogel drugače? Ali je smel drugače?
O, ko bi bil mogel pokazati svoje srce,
kaj je čutilo v tistem trenutku — vsi bi
mu bili pritrdili, da v teh razmerah ni mogel dru-
gače. Toda, kdo bo dopovedal v enem trenutku,
zakaj da mora ponudeno čast in zaupanje kratko-
malo odkloniti? Kdo bi ga razumel in se znal
vmisliti v njegov položaj? Zastonj! Odkloniti je
moral predsedniško čast, pa če se tudi zameri
vsem članom, magari tudi prijatelju Tinetu in celo
kaplanu, gospodu Tomažu!

Tinetu! — In gospodu Tomažu!

Ah, sam Bog ve, kako mu je bilo v tistem tre-
nutku najbolj žal za Tineta in pa gospoda Tomaža!
Koliko se je moral pač Tine truditi za njegovo
izvolitev! Koliko stopinj je moral napraviti, da je
dosegel pri tako mnogoštevilnih članih, da je bila
izvolitev skoro soglasna! Sedaj pa — v odločilnem
trenutku, ko bi bilo treba članom povrniti hva-
ležnost za zaupanje — sedaj pa ta Anton Cerar,
čigar ime se je pri štetju glasov skoro pol ure
nepretrgoma glasilo z glasovnic — sedaj pa
ta nerazumljivi Anton Cerar, bogve iz kakega
vzroka stopa na oder in grgraje in v zadregi od-
klanja ponudeno zaupanje . . . To je pač moralo
biti Tomažinovemu Tinetu več kot preveč, in ni
čuda, če mu je rdečica nevolje bila stopila na
sicer blede lice . . .

O, ko bi bil Anton vedel, kaj nameravajo! Vse
dni bi bil na nogah; hrib in dolino bi bil obšel, da
prepreči nameravano izvolitev. A Bog ve, da se
je zgodilo vse tako tiho in tajno, da ni prišla do
njega niti besedica. Zato pa sedaj ta neprilika in
ta zadrega! Toda kaj je hotel! Ali je mogel dru-
gače? Ali je smel drugače?

Le ko bi bil povedal svojo odklonitev bolj
moško in bolj odločno. Tista otročja zadrega in
tisto nemoško jecljanje: to ga je peklo najbolj.
Pred člani vsega društva to nemoško obnašanje!
In poleg ob mizi je sedel gospod Tomaž, ki je imel
navado, da je ob vsaki priliki poudarjal: »Fantje,
vselej moško in odločno! Tako se spodobi!« To
je bil njegov rek in njegovo pravilo. Kako se je
vselej, kadar je fantom zabičaval te besede, že
itak sloka postava Tomaževa zravnila še više in
so se mu zategnile obrvi in nabrekle žile na sen-
cih . . . »Moško in odločno!« — Te besede so bile
prišle že tudi fantom v meso in kri, in drug dru-
gega so ob času preganjanja in nasprotovanja bo-
drili z besedami: »Moško in odločno!« Sedaj pa
— vpričo gospoda Tomaža in vpričo zbranih čla-
nov to nemoško jecljanje in to neodločno vedenje
Antonovo! Kaj si je pač moral misliti gospod To-
maž! Kaj so rekli tovariši, ki jim je bil Anton
nekak vodja in načelnik!

Ali so ga vsi člani razumeli ali ne? Bog sam
ve! Začudenost in zadrega se jim je brala v očeh,
ko je stal pred njimi na odru. Izgovarjal se je, da
je treba društvu moža za predsednika, on pa da
je še mlad in neizkušen. Da ni nikdar mislil na
to, da bi bil vsemu društvu za predsednika, pa
da ne more nikakor sprejeti ponudene mu časti . . .
To in bogve kaj še vse je povedal, ali vsaj hotel
povedati. Toda začudenost ni prešla z obrazov.
Čuli so se celo nevoljni vzkliki . . . In tako je
obtičal sredi besede, popustil vse in ubežal iz
dvorane.

Zavedel se je dodobra šele v gozdu. Gozd
nad vasjo, odkoder se je tako lepo videlo po vsej
dolini, je bil kraj, kamor je Anton najrajši zahajal.